
УДК 159.9:351.74

Клименко Ігор Володимирович

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ТА СКЛАДОВИХ
САМООРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ – МАЙБУТНІХ
ПРАВООХОРОНЦІВ У КОНТЕКСТІ ПРОГРАМИ
ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ**

Клименко І. В. Взаємозв'язки життєстійкості та складових самоорганізації діяльності курсантів – майбутніх правоохоронців у контексті програми психологічного супроводу. У статті представлені результати дослідження взаємозв'язків життєстійкості і складових самоорганізації діяльності курсантів - майбутніх правоохоронців у контексті програми психологічного супроводу. У дослідженні було встановлено, що у курсантів, які

навчаються в контексті програми психологічного супроводу окремі компоненти самоорганізації діяльності актуалізують всі складові життєстійкості курсантів і її загальний рівень. У групі курсантів, які навчаються в рамках звичайної програми самоорганізації діяльності актуалізує окремі компоненти їх життєстійкості.

Ключові слова: залученість, життєстійкість, контроль, курсанти, прийняття ризику, психологічний супровід, самоорганізація діяльності.

Клименко И. В. Взаимосвязи жизнестойкости и составляющих самоорганизации деятельности курсантов – будущих правоохранителей в контексте программы психологического сопровождения. В статье представлены результаты исследования взаимосвязей жизнестойкости и составляющих самоорганизации деятельности курсантов - будущих правоохранителей в контексте программы психологического сопровождения. В исследовании было установлено, что у курсантов, обучающихся в контексте программы психологического сопровождения отдельные компоненты самоорганизации деятельности актуализируют все составляющие жизнестойкости курсантов и ее общий уровень. В группе курсантов, обучающихся в рамках обычной программы самоорганизации деятельности актуализирует отдельные компоненты их жизнестойкости.

Ключевые слова: вовлеченность, жизнестойкость, контроль, курсанты, принятие риска, психологическое сопровождение, самоорганизация деятельности.

Постанова проблеми. Незважаючи на те, що психологічні аспекти професійного становлення суб'єктів правоохоронної діяльності є поширеним предметом уваги багатьох науковців, а у наявних дослідженнях надано результати вивчення численних психологічних характеристик курсантів – майбутніх правоохоронців, проблема формування особистості працівника поліції саме в контексті професійної освіти набуває сьогодні особливої актуальності. Реформування правоохоронної системи висуває нові вимоги не тільки до особистості поліцейського, але й до освітніх умов, в яких така особистість формується. Зміст та технології нової поліцейської освіти мають бути спрямовані на створення таких психологічних характеристик особистості майбутніх професіоналів, які забезпечать формування професійної компетентності та актуалізацію особистісно-професійних ресурсів правоохоронців.

Самоорганізація розуміється як сукупність процесів, викликаних входженням в деяку цілісність і характеризується тенденцією до поєднання. Ця тенденція, накладаючись на первинні властивості людини, викликає появу нових якостей як результату власного відображення її в навколишньому світі за допомогою самовідображення і рефлексії.

Комплекс нових якостей проявляється в бутті у вигляді активності суб'єкта; – тенденції до поєднання характерна не тільки для окремого суб'єкта правоохоронної діяльності – вона іманентна всієї сукупності співробітників і може бути відображена за допомогою понять, властивих соціальної психології. Ця передумова є суттєвою при аналізі чинників процесу становлення професіонала – співробітника правоохоронних органів, в тому числі соціокультурного походження; – ключовим моментом виникнення тенденції до самоорганізації в процесі становлення професіонала в правоохоронних органах є входження його в цілісність. При цьому самоорганізація, по-перше, поро-

джується самою тенденцією до поєднання, по-друге, – її результатами, новими виникаючими якостями;

– сама цілісність (система правоохоронних органів) має деякі властивості самозбереження, саморегуляції своєї стійкості [7].

«За допомогою самоорганізації суб'єкт досягає поставлених цілей, будує власний життєвий шлях. Самореалізація набуває продуктивний характер, коли вона спрямована на розвиток особистості і спирається на адекватні суб'єктивні стратегії» [2, с. 73].

Концепція самоорганізації є надзвичайно актуальною для курсанта, адже підготовка до професійної діяльності в спеціалізованих навчальних закладах МВС значно відрізняється від навчання в цивільних ВНЗ. Важливо правильно організувати свій час (у курсантів значно менше вільного часу для самопідготовки та самоосвіти, ніж у студентів), вміння самостійно працювати, мислити, усвідомлювати навчальний матеріал і вміти застосовувати його під час практичних занять - все це можна вважати необхідними передумовами ефективного формування у курсантів готовності до професійної самореалізації [3].

Життєстійкість пов'язана з наступними психологічними змінними: саморегуляція та самоорганізація; осмисленість діяльності; резистентність людини до втрати смислу в діяльності та пошук нового сенсу; само ефективність; оптимізм; особистісна надійність; осмисленість життя та толерантність до невизначеності [4, с. 157].

Самоорганізація є актуальною для людини проблемою у контексті її особистої і професійної самореалізації, ефективного управління власним часом. Стратегія і тактика організації часу свого життя, спосіб його використання як у поточній ситуації, так і в масштабах цілого життя виступають не тільки важливими складовими життєдіяльності особистості, але й критеріями її ефективності.

Як наголошує О. Ю. Клименко, високий загальний рівень самоорганізації свідчить про автономність людини в організації власного життя, його здатності самостійно і усвідомлено ставити цілі, аналізувати ситуацію, моделювати роботу з досягнення висунутої мети, виділяти критерії її оцінки та контролювати хід виконання як проміжних, так і кінцевих результатів діяльності, адекватно і оперативно реагувати на будь-які зміни. Чим вище рівень самоорганізації, тим легше він опановує нові види діяльності, впевненіше відчувається в незнайомих ситуаціях, тим стабільніше його успіхи у звичних сферах життя. Мотиви необхідні для соціальних прагнень – почуття обов'язку перед країною і близькими, що дає сили для подолання перешкод і проявів таких характерологічних рис, як терплячість і посидючість. Мотивація сприяє досягненню більш вузьких цілей, наприклад особистого благополуччя, інтелектуального та професійного розвитку [6, с. 121].

Самоорганізація – це узгодження, упорядкування, створення індивідуально-оптимальної особистісної та психічної системи; показник особис-

тісної зрілості. Самоорганізація може бути виражена в різному ступені, вона не властива інфантильним суб'єктам, тобто тим людям, які в процесі індивідуального розвитку не мали умов для повноцінного становлення механізмів саморегуляції. Самоорганізація в них не набула цілеспрямованості, усвідомленості, контрольованості. Першою ознакою високої самоорганізації варто вважати активне самотворення себе як особистості, особистісний ріст та розвиток. Одним з показників розвитку самоорганізації є відповідність життєвих виборів (професії, друзів тощо) до індивідуальних особливостей особистості.

О. Ю. Мандрикова розглядає самоорганізацію діяльності у темпоральному контексті – як структурування особистого часу, тактичне планування і стратегічне цілепокладання [8].

У дослідженнях С. І. Бабатіної було виявлено, що у факторну структуру регулятивно-темпоральних характеристик особистості, яка є стійкою стосовно різних груп досліджуваних, крім власне регулятивних та темпоральних факторів (фактори загального рівня саморегуляції, континуальності-дискретності часу, точності сприйняття коротких інтервалів часу, напруженості в переживанні часу, емоційної оцінки діапазону часу та часової орієнтації), входить також і фактор життєстійкості [1].

Одним із основних завдань діяльності вищого навчального закладу в Законі України «Про вищу освіту» визначено формування особистості, яка здатна вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах [5, с. 69].

Метою нашого дослідження було встановлення взаємозв'язків самоорганізації та життєстійкості у курсантів – майбутніх правоохоронців.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні взяли участь курсанти Харківського національного університету внутрішніх справ. Досліджувані склали дві групи, відповідно до навчання у контексті програми психологічного супроводу.

1 група – курсанти які навчалися в контексті програми психологічного супроводу; 2 група – курсанти які навчалися в звичайних умовах.

Для досягнення означеної мети були використані тест життєстійкості опитувальник Hardiness Survey (С. Мадді) в адаптації Д. О. Леонтьєва і О. І. Рассказової та опитувальник самоорганізації діяльності, спрямований на діагностику сформованості навичок тактичного планування і стратегічного цілепокладання, особливостей структурування діяльності самоорганізації та є результатом адаптації О. Ю. Мандриковою опитувальника структури часу (Time Structure Questionnaire - TSQ), авторами якого є Н. Фізер и М. Бонд.

Для математико-статистичної обробки результатів було використано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Результати дослідження взаємозв'язків життєстійкості та складових самоорганізації діяльності у курсантів які навчаються в рамках програми психологічного супроводу надано у таблиці 1.

У групі курсантів, які навчаються в рамках програми психологічного супроводу визначено значущий позитивний взаємозв'язок між шкалами

«Планомірність» і «Контроль» ($r=0,404$; $p \leq 0,04$). Тобто, у цих досліджуваних посилення схильності послідовно реалізовувати поставлені цілі та удосконалення навичок тактичного планування супроводжується зростанням в тому, що їх зусилля дозволяють вплинути на результат.

Таблиця 1

Взаємозв'язки життєстійкості та складових самоорганізації діяльності курсантів першої групи (r)

Шкали	Залученість	Контроль	Прийняття ризику	Життєстійкість
Планомірність	0,227	0,404*	0,080	0,199
Цілеспрямованість	0,403*	0,453*	0,291	0,521*
Наполегливість	0,546*	0,688*	0,436*	0,684*
Фіксація	-0,094	-0,235	-0,559*	-0,256
Самоорганізація	-0,263	-0,227	-0,205	-0,283
Орієнтація на теперішнє	-0,056	-0,253	0,114	-0,085

Примітка: * рівень значимості $p \leq 0,04$

У цій групі виявлені позитивні значущі кореляції між шкалою «Цілеспрямованість» і шкалами «Залученість» ($r=0,403$; $p \leq 0,04$); «Контроль» ($r=0,453$; $p \leq 0,04$); «Життєстійкість» ($r=0,521$; $p \leq 0,04$). Визначені взаємозв'язки дозволяють стверджувати, що у курсанти цієї із посиленням здатності до бачення та розуміння своєї цілі та напрямку її досягнення більш вираженими стають впевненість в отриманні позитивного досвіду та можливості досягнути більшого; переконаність в ефективності власних зусиль; ухвалення ризику, коли життя розглядається як спосіб набуття досвіду, що формує готовність діяти у відсутності надійних гарантій успіху; а також, загальний рівень життєстійкості.

Також, в групі курсантів, які навчаються в рамках програми психологічного супроводу були встановлені значущі позитивні кореляції між шкалою «Наполегливість» та шкалами «Залученість» ($r = 0,546$; $p \leq 0,04$); «Контроль» ($r = 0,688$; $p \leq 0,04$); «Оцінювання результату» ($r = 0,436$; $p \leq 0,04$); «Життєстійкість» ($r = 0,684$; $p \leq 0,04$).

Тобто, з посиленням схильності досліджуваних цієї групи до прикладання вольових зусиль для завершення розпочатої справи та впорядкування активності посилюються як усі компоненти життєстійкості, так і її загальний рівень.

Крім того, в групі курсантів четвертого курсу виявлена значуща негативна кореляція між шкалами «Фіксація» та «Прийняття ризику» ($r= -0,559$; $p \leq 0,04$). Тобто, чим вищою стає виконавча дисципліна та відповідальність у представників цієї групи, чим більш вони прагнуть всіма можливими способами завершити розпочату справу, тим менш схильними до ухвалення ризику як засобу набуття досвіду вони стають.

Між всіма компонентами життєстійкості та шкалами «Самоорганізація» та «Орієнтація на теперішнє» в групі курсантів четвертого курсу не було виявлено жодної значущої кореляції.

Таким чином, взаємозв'язки життєстійкості і складових самоорганізації діяльності курсантів включених в програму психологічного супроводу свідчать про необхідність подальшої розробки програми психологічного супроводу навчання курсантів, спрямованих на оптимізацію життєстійкості в її взаємозв'язках з самоорганізацією діяльності.

Результати дослідження взаємозв'язків життєстійкості та складових самоорганізації діяльності у курсантів які навчаються в університеті за звичайною програмою надано у таблиці 2.

Таблиця 2

Взаємозв'язки життєстійкості та складових самоорганізації діяльності курсантів другої групи (r)

Шкали	Залученість	Контроль	Прийняття ризику	Життєстійкість
Планомірність	0,553*	0,293	0,180	0,417*
Цілеспрямованість	0,527*	0,537*	0,229	0,484*
Наполегливість	0,609*	0,535*	0,294	0,609*
Фіксація	0,211	0,191	-0,073	0,123
Самоорганізація	0,142	-0,009	-0,140	0,008
Орієнтація на теперішнє	0,022	0,164	-0,052	0,051

Примітка: * рівень значимості $p \leq 0,04$

У групі курсантів другої групи, які навчаються за звичайною програмою визначено значущий позитивний взаємозв'язок між шкалою «Планомірність» та шкалами «Залученість» ($r=0,553$; $p \leq 0,04$) і «Життєстійкість» ($r=0,417$; $p \leq 0,04$).

Тобто, чим більш вираженою у представників цієї групи є схильність послідовно реалізовувати поставлені цілі, та чим більш розвиненими стають навички тактичного планування, тим більшої виразності набувають як впевненість в отриманні позитивного досвіду, можливості досягнути більшого, так і загальний рівень життєстійкості.

У цій групі виявлені позитивні значущі взаємозв'язки між шкалою «Цілеспрямованість» та шкалами «Залученість» ($r=0,527$; $p \leq 0,04$); «Контроль» ($r=0,537$; $p \leq 0,04$); «Життєстійкість» ($r=0,484$; $p \leq 0,04$).

Крім того, в групі курсантів – першокурсників виявлені значущі кореляції між шкалою «Наполегливість» та шкалами «Залученість» ($r=0,609$; $p \leq 0,04$); «Контроль» ($r=0,535$; $p \leq 0,04$); «Життєстійкість» ($r=0,609$; $p \leq 0,04$).

Висновки. Таким чином, з удосконаленням бачення та розуміння своєї цілі і напрямків її досягнення, зростанням схильності до прикладання вольових зусиль для завершення розпочатої справи та впорядкування активності, у курсантів першого курсу збільшується як впевненість в тому, що залученість у

життєві події життя надає можливість отримати позитивний досвід; що активні дії дозволяють вплинути на хід подій, так і загальний рівень життєстійкості. У цій групі не виявлені значущі кореляції між шкалами «Фіксація», «Самоорганізація», «Орієнтація на теперішнє» та всіма компонентами життєстійкості.

Перспективи подальших досліджень. Взаємозв'язки життєстійкості і складових самоорганізації діяльності курсантів включених в програму психологічного супроводу свідчать про необхідність подальшої розробки програми психологічного супроводу навчання курсантів, спрямованих на оптимізацію життєстійкості в її взаємозв'язках з самоорганізацією діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бабатіна С. І.* Особливості побудови та змісту життєвої стратегії в юнацькому віці / С. І. Бабатіна // Теоретичні і прикладні проблеми психології: Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ, 2015. – С. 29-38.
2. *Бут В. П.* Методические рекомендации относительно особенностей профессионального отбора в оперативно-спасательные службы гражданской защиты МЧС Украины: уч. пособие / В. П. Бут, В. В. Вареник. – Черкасы : ЧИПБ МЧС Украины, 2004. – 133 с.
3. *Грищенко М. В.* Особенности профессиональной самореализации при подготовке будущих полицейских в Украине. // Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири №2, 2016 – С. 65-77
4. *Данченко І. О.* Життєстійкість як складова соціальної зрілості майбутнього фахівця / І. О. Данченко // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. Харків, 2016. – С. 155-157.
5. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/1556-18>
6. *Клименко Ю. О.* Самоорганізація часу життя як особливе утворення особистості / Ю. О. Клименко // Психологія і особистість, 2015. № 2 (8) Ч. 2. – С. 113-123.
7. *Кудермина Е. И.* Методология психологического анализа субъекта правоохранительной деятельности. / Е. И. Кудермина // Современные проблемы науки и образования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.science-education.ru/pdf/2012/6/465.pdf>
8. *Мандрикова Е. Ю.* Разработка опросника самоорганизации деятельности (ОСД) / Е. Ю. Мандрикова // Психологическая диагностика 2010, № 2. – С. 59-83
9. *Мирончук Н. М.* Самоорганізація професійної діяльності як основа професійного зростання викладача вищого навчального закладу / Н. М. Мирончук // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця-Київ, 2015. – С. 69-73.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. *Babatina S. I.* Osoblyvosti pobudovy ta zmistu zhyttjevoi' strategii' v junac'komu vici / S. I. Babatina // Teoretychni i prykladni problemy psyhologii': Zbirnyk naukovyh prac' Shidnoukrai'ns'kogo nacional'nogo univertytetu im. V.Dalja. – Lugans'k, 2015. – S. 29-38.
2. *But V. P.* Metodicheskie rekomendacii otnositel'no osobennostej professional'nogo otbora v operativno-spasatel'nye sluzhby grazhdanskoj zashhity MChS Ukrainy: uch. posobie / V. P. But, V. V. Varenik. – Cherkassy : ChIPB MChS Ukrainy, 2004. – 133 s.

3. *Grishhenko M. V.* Osobennosti professional'noj samorealizacii pri podgotovke budushhijh policejskijh v Ukraine. // Vestnik po pedagogike i psihologii Juzhnoj Sibiri №2, 2016. – S. 65-77
4. *Danchenko I. O.* Zhyttjestijkist' jak skladova social'noi' zrilosti majbutn'ogo fahivcja / I. O. Danchenko // Psihologichni ta pedagogichni problemy profesijnoi' osvity ta patriotychnogo vyhovannja personalu systemy MVS Ukraïny. Harkiv, 2016. – S. 155-157
5. Zakon Ukraïny «Pro vyshhu osvitu» [Elektronnij resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/1556-18>
6. *Klymenko Ju. O.* Samoorganizacija chasu zhyttja jak osoblyve utvorennja osobystosti / Ju. O. Klymenko // Psihologija i osobystist' / 2015. № 2 (8) Ch. 2. – S. 113-123
7. *Kudermiina E. I.* Metodologija psihologicheskogo analiza subekta pravoohranitel'noj dejatel'nosti. / E. I. Kudermiina // Sovremennye problemy nauki i obrazovanija - [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <https://www.science-education.ru/pdf/2012/6/465.pdf>
8. *Mandrikova E. Ju.* Razrabotka oprosnika samoorganizacii dejatel'nosti (OSD) / E. Ju. Mandrikova // Psihologicheskaja diagnostika 2010, № 2. – S. 59-83
9. *Myronchuk N. M.* Camoorganizacija profesijnoi' dijtal'nosti jak osnova profesijnogo zrostantnja vykladacha vyshhogo navchal'nogo zakladu / N. M. Myronchuk // Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prac'. – Specvypusk. – Vinnycja-Kyi'v, 2015. – S. 69-73.

Klymenko I. V. Interrelations of hardiness and self-organization components of cadets – would be law enforcement officers in the context of the psychological support program. The article presents the findings of the empirical study of the relationship of interrelations of hardiness and self-organization components of cadets – would be law enforcement officers in the context of the psychological support program. Self-organization of the subject ensures achievement of the set goals and the construction of one's own life path. The concept of self-organization is extremely relevant for the training of cadets, as preparation for professional activities in the system of higher police education differs significantly from training in civilian higher institutions. Ability to self-organization is a necessary condition for effective management of personal time, which ensures the productivity of subjective strategies of activity and the success of personal and professional self-realization. The study found that among cadets who study in the context of a psychological support program, the individual components of self-organization of activity actualize all the components of the cadets' hardiness and its overall level. In the group of cadets studying under the regular program, self-organization of activity actualizes the separate components of their hardiness. Thus, the interrelationships of hardiness and self-organization components of the cadets included in the psychological support program testify to the need for further development of a psychological support program for the study of cadets aimed at optimizing hardiness in its interrelations with self-organization of activity.

Keywords: cadets, higher police education, hardiness, psychological support program, self-organization

Отримано 6.04.2017